

FUND OG FORSKNING

I DET KONGELIGE BIBLIOTEKS

SAMLINGER

Bind 47

2008

With summaries

KØBENHAVN 2008

UDGIVET AF DET KONGELIGE BIBLIOTEK

Om billedet på papiromslaget se s. 38.

Det kronede monogram på kartonomslaget er tegnet af
Erik Ellegaard Frederiksen efter et bind fra Frederik III's bibliotek

Om titelvignetten se s. 42.

© Forfatterne og Det Kongelige Bibliotek

Redaktion: John T. Lauridsen

Redaktionsråd:

Ivan Boserup, Grethe Jacobsen, Else Marie Kofod,
Erland Kolding Nielsen, Niels Krabbe,
Stig T. Rasmussen, Marie Vest

Fund og Forskning er et peer-reviewed tidsskrift.

Papir: Lessebo Design Smooth Ivory 115 gr.
Dette papir overholder de i ISO 9706:1994
fastsatte krav til langtidsholdbart papir.

Grafisk tilrettelæggelse: Jakob K. Meile
Tryk og indbinding: Rosendahls Fihl Jensen

ISSN 0060-9896
ISBN 978-87-7023-025-4

SÅDAN BEGYNDTE DET
OM *FUND OG FORSKNING*S FORHISTORIE
AF
PALLE BIRKELUND

Det er med stor interesse, jeg har læst Erland Kolding Nielsen og John T. Lauridsens tilbageblik på *Fund og Forsknings* første 50 år.¹ Der er dog i artiklen visse mangler, og ikke mindst er der meget lidt om publikationens tidligste historie, men i stedet for at korrigere enkelte punkter har jeg foretrukket at give en kort samlet fremstilling af, hvordan vi kom i gang. Da jeg kan bidrage med nogle oplysninger, som i dag nok ikke er almindeligt kendte, omkring selve grundlæggelsen af årbogen og de tanker og planer, der lå bag, kan noget af det følgende måske tjene som et supplement og på visse punkter et korrektiv til Kolding Nielsen og Lauridsens artikel. Andet står at læse allerede i mit forord til første bind af *Fund og Forskning*² eller i min nekrolog over Richard Paulli,³ men må her bringes i erindring for sammenhængens skyld. Det er mit håb, at jeg med denne lille erindringskitse kan yde et sidste beskedent bidrag til Det Kongelige Biblioteks fængslende historie.

Min reaktion på ovennævnte artikel fremkommer forsinket, fordi en stærk synssvækkelse, nu da jeg er 96 år, har vanskeliggjort udarbejdelsen af nedenstående fremstilling. Da jeg har været afskåret fra at anvende skriftligt kildemateriale, er det følgende alene baseret på min hukommelse, idet dog min gode ven, lektor Jørgen Svane-Mikkelsen, har verificeret en række oplysninger samt renskrevet og stillet forslag til disponering af nogle optegnelser, som jeg gjorde for få år siden.

¹ *Fund og Forskning*, 43, 2004, s. 5-10.

² *Fund og Forskning*, 1, 1954, u.p.

³ *Fund og Forskning*, 22, 1975-76, s. 7-8.

Det Kongelige Bibliotek og publikum omkring 1950

Beslutningen om at udgive *Fund og Forskning* skal ses i en større sammenhæng. Da jeg i 1952 fik overdraget ledelsen af Det Kongelige Bibliotek, stod det mig klart, at biblioteket ikke havde den fremskudte plads i det danske kulturbillede, som det fortjente. Biblioteket rummede et enestående og uvurderligt arsenal af viden med mange forskellige materialetyper som bøger, manuskripter, noder, kort, billeder m.m., tilvejebragt gennem århundreder ved køb, arv, større og mindre donationer samt ved den særlige pligtaflevering fra landets bogtrykkere. Samlingerne dannede grundlaget for den videnskabelige universitetsuddannelse i et stort antal fag, men spændte emnemæssigt langt videre, og biblioteket var hjemsted for såvel hjemlig som international forskning på en række områder.

I lighed med andre biblioteker og de offentlige arkiver havde Det Kongelige Bibliotek allerede dengang gjort en storartet indsats for at lette benyttelsen af samlingerne. Det var sket ved udgivelse af bogfortegnelser, arkivregistraturer, bibliografier og andre vigtige hjælpemidler, hvortil kommer de store centrale kataloger og registre til benyttelse på stedet. Der var en liberal tradition på biblioteket. Enhver havde adgang, betingelserne for benyttelse af samlingerne var rimelige, og reglerne for udlån blev liberaliseret. Bibliotekets personale udviste i det store og hele hjælpsomhed over for brugerne, mange af medarbejderne besad en omfattende specialviden, og en stor del af dem var også interesserede i at gøre materialesamlingerne kendte i bredere kredse.

Ikke desto mindre blev biblioteket overvejende benyttet af forskere og studerende. Det blev brugt for lidt af det store publikum, fx. folk inden for journalistik eller de mange som, måske uden at betragte sig selv som egentlige forskere, seriøst dyrkede emner som historie, personalhistorie, topografi, arkitektur, litteratur, boghistorie, pædagogik, fotografi eller andre af kulturhistoriens mange grene. Til trods for Det Kongelige Biblioteks ubestridelige vægt som en meget betydelig kulturinstitution synede det forholdsvis lidt i det kulturelle landskab, og det havde ikke den position i det offentlige liv, som et nationalbibliotek rettelig burde indtage. I dag skal en offentlig institution nærmest reklamere med sin tilstedeværelse og sine tilbud, hvorimod det tidligere ikke blev anset for nødvendigt at gøre så meget ud af sig selv, og Det Kongelige Bibliotek har næppe følt det upassende at føre en

lidt tilbagetrukket tilværelse. Denne situation bør dog ses i sammenhæng med, at mange benyttede Universitetsbiblioteket, som udviste stor åbenhed over for brugerne, og som i et vist omfang udgjorde en parallelsamling til Det Kongelige Biblioteks bogbestand. Med sin placering i universitetskvarteret blev dette bibliotek også med rette betragtet som mere centralt beliggende.

Det var min opfattelse, at grunden måtte lægges til en systematisk kontakt- og oplysningsvirksomhed, som skulle gøre Det Kongelige Bibliotek mere kendt i bredere kredse, ikke mindst den del af offentligheden, som hidtil mere eller mindre berettiget havde betragtet biblioteket som ret tillukket og præget af selvtilstrækkelighed. Det måtte være en hovedopgave for et nationalbibliotek at præsentere den akkumulerede viden på en sådan måde, at omverdenen ville finde det interessant at udnytte den.

Udstillinger

Som det første forsøg på at ændre denne situation intensiveredes bibliotekets udstillingsvirksomhed. Skiftende montreurstillinger af både trykte og utrykte materialer samt fotografier viste offentligheden eksempler på, hvad biblioteket kunne byde på, og søgte at gøre opmærksom på, hvor mange muligheder for interessante undersøgelser der gemte sig i bibliotekets righoldige magasiner. Der blev skabt en særlig sommerudstilling med en række af de store sjældenheder i samlingerne, mens mange af de øvrige udstillinger omhandlede aktuelle emner i jubilæumsår for betydningsfulde begivenheder eller markante forfattere og andre historiske personer. Der blev ikke mindst lagt vægt på materiale fra de særsamlinger, som nok ikke var særlig kendte udenfor en snævrere kreds. Selv om de økonomiske muligheder var meget begrænsede og lokaleforholdene beskedne, blev udstillingsaktiviteten bemærket, og heldigvis blev flere af udstillingerne også vist uden for biblioteket som en slags vandreurstillinger.

Disse udstillinger dokumenterede, at det ikke var vanskeligt at kaste lys over både oplagte temaer og mange hidtil mere eller mindre upåagtede genstande, hændelser og personer, og det blev derved demonstreret, at biblioteket var i stand til at åbne sig mod omverdenen og efterleve de formidlingskrav, som allerede dengang blev fremført, men som mange år senere er blevet så stærkt intensiveret.

Initiativet til udgivelse af en publikation

Udstillinger har store fordele, men ulempen er, at de vises en tid, og så er de borte igen. Det var klart, at der skulle mere til. Jeg følte mig efterhånden sikker på, at det bedste ville være en publikation, som på en levende og moderne måde kunne fortælle omverdenen, hvad Det Kongelige Bibliotek kunne tilbyde både læg og lærd. Dermed begyndte det arbejde, der førte til, at biblioteket i 1954 kunne udsende det første bind af *Fund og Forskning*.

Mit kendskab til driften af sådanne publikationer var ikke stort. Om der overhovedet var grobund for en publikation af den art, jeg havde i tankerne, kunne jeg ikke vide. Da ministeriets interesse for tidens forskningsbiblioteker var ret beskeden, ville jeg næppe have held med uden videre at foreslå udsendelse af en ny publikation, som ville belaste bibliotekets budget. Ønsker man en bestemt sag fremmet, er det derfor godt at kunne vise, at den interesserer også udenforstående. Jeg fandt det således nyttigt til en begyndelse at opnå en bevilling fra et kendt fond, idet selv et begrænset bidrag ville gøre det lettere også at opnå offentlig støtte og i det hele taget vanskeligere for andre instanser at stille sig negativt til mit projekt. Uden nogen detaljeret planlægning, uden at delagtiggøre ministeriet i mine planer og uden at have drøftet dem med medarbejdere eller andre sendte jeg til Overretssagfører L. Zeuthens Mindelegat en ansøgning om økonomisk støtte til et nyt organ, der kunne tjene til at bringe Det Kongelige Bibliotek, dets samlinger, virksomhed og potentiale mere frem i lyset. En sådan publikation, hvis påtænkte indhold var skitseret i ansøgningen, skønnedes at ville blive nyttig for dansk kulturliv i bredere forstand og ligeledes til gavn for den alment kulturinteresserede medborger.

Om fondsbestyrelsen har forhørt sig hos kyndige personer, ved jeg ikke, men efter nogen tid forelå der et meget positivt svar. Fondet bevilgede en klækkelig støtte til projektet, og da Undervisningsministeriet derpå accepterede planen og også bevilgede et beløb, var tiden inde til at gå i gang med den praktiske gennemførelse.

Redaktionsudvalget

Som det første skridt besluttede jeg at danne et uformelt redaktionsudvalg. Jeg indbød overbibliotekar Richard Paulli og forskningsbi-

bliotekar Herman Peter Rohde til at bistå med den nærmere tilrettelæggelse af den endnu unavngivne publikations form og indhold, og lykkeligtvis var de begge villige til at stille deres sagkundskab til rådighed.

Richard Paulli (1890-1975), gennem mange år leder af bibliotekets Danske Afdeling, var selvskreven som medlem af redaktionen, idet flere af hans egenskaber gjorde ham uundværlig. Han kendte biblioteket bedre end nogen anden, han var særdeles fortrolig med redigering af tidsskrifter og havde desuden et unikt og intimt, nærmest professionelt kendskab til alle typografiens detaljer og alle andre sider af boghåndværket, oprindelig erhvervet i de unge år gennem samarbejde med den navnkundige xylograf F. Hendriksen, bl.a. omkring Forening for Boghaandværk. Endvidere besad Paulli en særdeles omfattende viden, uden nogensinde at være bedrevende, og han havde en sjælden evne til diskret og beskedent at dele sin viden med alle, som ønskede det. Hertil kom andre fine menneskelige egenskaber, han var en hædersmand i enhver betydning af ordet. Alt i alt er Paulli efter min mening den største personlighed, der har haft sit virke ved Det Kongelige Bibliotek i nyere tid.

Paulli var den første, jeg henvendte mig til, da vi skulle i gang med redaktionsarbejdet, og jeg måtte være forberedt på, at han tæt på pensionsalderen måske ikke ville påtage sig nye opgaver. Men til min store glæde accepterede han uden tøven at være med, selv om han nok indså, at han ville blive hovedmanden i det påtænkte organs redaktion. Både Paulli selv og hans hustru har senere fortalt mig, at han følte min anmodning som en lykkelig hændelse, der med et befriede ham for den ængstelse, han havde næret for fremtiden. Med det nye hverv kunne han beholde sin nøgle til Det Kongelige Bibliotek. Paulli havde frygtet, at han efter sin snarlige pensionering ville komme til at føle sig som hjemløs i det hus, hvor han i næsten et halvt århundrede havde færdedes hjemmevant i alle hjørner. Siden H.O. Lange i 1909 ansatte ham som ekstraordinær assistent – efter at have forsikret ministeren om, at der ikke ville blive tale om varig ansættelse – havde Paulli haft sin daglige gang på biblioteket, hvor han altid mødte meget tidligt på dagen, samtidig med de damer der tog sig af morgenrengøringen. Det skal tilføjes, at Paulli derved også fik et nært kendskab til personalet og meget betænksomt altid gav bibliotekets ledelse et vink, hvis en medarbejder skulle have en opmærksomhed i anledning af et jubilæum eller andre personlige mærkedage.

H.P. Rohde (1915-2005) var cand.mag. i dansk, latin og græsk kultur. Han var specialist i bogbind og leder af bibliotekets boghistoriske afdeling. Derudover virkede han som kulturjournalist og havde i det hele taget gode forbindelser til pressen og kulturinteresserede kredse. At jeg valgte Rohde som rådgiver skyldtes, at han gav udtryk for, at han havde interesser, som på mange måder stemte overens med mine tanker om en fortsat forbedring af forholdet mellem biblioteket og dets omverden. Rohde gik med interesse ind i redaktionsudvalget, men hans indsats blev af kortere varighed, idet han, der havde et uomtvisteligt journalistisk talent, allerede i 1960 forlod biblioteksvæsenet for at hellige sig kulturjournalistikken.

Ud over Paulli og Rohde deltog også andre af Det Kongelige Biblioteks medarbejdere lejlighedsvis i redaktionsarbejdet eller kom med ideer og forslag til artikler, bl.a. forskningsbibliotekarerne Bjørn Ochsner og Knud Bøgh. Som sekretær medvirkede først Gerda Møller og siden Birgit Berg, begge i en længere årrække.

Publikationens titel

Selv om H.P. Rohdes medvirken i redaktionsudvalget kun strakte sig over et kortere åremål, satte den sig varigt spor. Rohde bør huskes, fordi det var ham, der skabte den fortræffelige titel til den publikation, vi var i færd med at søsætte.

På et af de indledende redaktionsmøder havde vi en sen eftermiddag drøftet, hvilket navn vi skulle give den nye årspublikation. Flere forslag var på bordet, men allerede næste morgen kom Rohde, som var ganske opfindsom og havde god sprogsans, og foreslog *Fund og Forskning i Det Kongelige Biblioteks Samlinger*, i daglig tale det prægnante og mundrette *Fund og Forskning*. Det kunne ikke være bedre, og Paulli og jeg tilsluttede os straks forslaget.

Redaktionsarbejdet

Den absolutte hovedkraft i redaktionsarbejdet blev ganske naturligt Richard Paulli. Det har været almindelig kendt og anerkendt, selv om det ikke fremgik på tryk, men det er undertiden blevet fremstillet, som var det næsten en hemmelighed. Det er naturligvis ikke tilfældet, men Paulli bidrog selv til, at det kunne se sådan ud. Det er rigtigt, at man i en lang årrække ikke kunne finde redaktionsmedlemmernes navne i årsskriftet, men årsagen var som bekendt, at Paulli under in-

gen omstændigheder ville fremstå som redaktør. Hvis nogen spurgte ham om, hvem der redigerede *Fund og Forskning*, henviste han altid til rigsbibliotekaren, sådan som det er beskrevet i professor P.M. Mitchells erindringsskitse fra 1993.⁴

Sandt er det da også, at Paulli og jeg havde et meget nært samarbejde om redaktionen af årbogen. Det fandt sted ved korte morgenmøder på biblioteket eller sent på eftermiddagen i Paullis meget hyggelige lejlighed på Amagerfælledvej. Selv da jeg i en periode var udsendt af UNESCO som rådgiver for universitetsbibliotekerne i Burma, modtog jeg post med artikler og korrekturet fra ham. Men at Paulli var den bærende kraft i samarbejdet er helt uomtvisteligt, sådan som jeg har beskrevet det i nekrologen over ham.

Form og indhold

I redaktionsudvalget havde vi ingen deciderede forbilleder og heller ikke nogen detaljeret programformulering, men publikationens titel blev brugt som en slags ramme for dens indhold og sigte. Det skulle være Det Kongelige Bibliotek en kær pligt at stille hele virksomheden i offentlighedens tjeneste ved at få dets enorme videnslagre frugtbargjort i så vide kredse som muligt. Allerede ved at studere emnerne i indholdsfortegnelsen til det første bind kan man se bestræbelsen efter at leve op til det erklærede formål: At udbrede kendskabet til det store ældre og nyere materiale i bibliotekets samlinger, som fortjente at blive kendt og benyttet. I deres analyse af *Fund og Forsknings* udvikling skriver Kolding Nielsen og Lauridsen, at i de første 30 år, altså i hele min periode som leder af Det Kongelige Bibliotek, lå hovedvægten i indholdet "så afgjort på ældre bog-, biblioteks- og litterærhistorie". Denne karakteristik, som udstrækkes til at gælde både Paullis redaktørperiode 1954-1974 og årene 1975-1983, da forskningsbibliotekar, cand.mag. Harald Ilsøe havde taget over, er uden tvivl korrekt, men det har selvfølgelig aldrig været hensigten at udelukke nyere emner.

At betegne *Fund og Forskning* som Det Kongelige Biblioteks videnskabelige årbog, sådan som Kolding Nielsen og Lauridsen gør det, er rigtigt i den forstand, at alle artikler i årbogen naturligvis skal hvile på et videnskabeligt forsvarligt grundlag. Men jeg føler trang til at

⁴ P.M. Mitchell: En røst fra bord 61, Harald Ilsøe (red.): *Sådan set – Erindringer fra og om Det Kongelige Bibliotek*, 1993, s. 11-16.

understrege, at *Fund og Forskning* oprindeligt havde et bredere sigte. Som allerede nævnt var det fra begyndelsen hensigten, at publikationen skulle bygge bro mellem biblioteket og offentligheden ved ikke alene at henvende sig til lærde og akademiske kredse, men også til en bredere kulturinteresseret omverden. Det var meningen, at årbogens indhold skulle kunne inspirere både den ikke nødvendigvis professionelle bruger, som dyrkede særlige interesser på et seriøst plan, og den, som kunne drage nytte af bibliotekets samlinger i sin faglige virksomhed, også uden for den akademiske verden. Dertil kommer, at indholdet også gerne skulle appellere til den læser, der uden at besidde specielle forudsætninger blot ønskede indholdsrig underholdning. Dette brede spektrum må man stadig holde sig for øje.

Der var i redaktionsudvalget enighed om, at årbogen gerne måtte fremstå som et værdifuldt bidrag til den danske oplysningstradition, men det var ikke tanken, at den skulle være en parallel eller konkurrent til universitetsfagernes videnskabelige tidsskrifter. Nok skulle artiklerne udformes efter retningslinjer, som var videnskabeligt uangribelige, men der burde tilstræbes en alment tilgængelig og ikke alt for højtidelig stil, gerne kortere og længere artikler af et vist journalistisk tilsnit. At skrive på et solidt fagligt grundlag, så det tiltaler et bredt publikum, er en udfordring, således som det fremgår af et kort citat, som Richard Paulli nedfældede på en lille seddel, som han en dag diskret lagde på mit skrivebord: "For lærde Folk kan man skrive med nogenledes Indsigt, men til at skrive populært udfordres der dyb og nøiagtig og skarp Kundskab, og for at skaffe mig denne udfordres et Studium."⁵ Disse ord er snart to hundrede år gamle, men de har ikke mistet deres gyldighed.

Modtagelsen

Da det første bind af *Fund og Forskning* udkom i 1954, kunne vi glæde os over en meget positiv modtagelse. Der var store anmeldelser i hovedstadsaviserne, ligesom der i provinspressen lød anerkendende ord om, at Det Kongelige Bibliotek nu havde åbnet sig over for omverdenen. Også bibliotekets skandinaviske søsterinstitutioner udtrykte glæde over den nye årbog, og universitetsbiblioteket ved Canadas største universitet, McGill University i Montreal, blev tilmed inspire-

⁵ J.P. Mynster, 9.4.1835, *Udvalg af Breve fra Mænd og Kvinder til Peder Hjort*, 1, 1867, s. 184.

ret til – mange år senere – at påbegynde udsendelsen af en lignende publikation,⁶ tilrettelagt med *Fund og Forskning* som direkte forbillede.

⁶ *Fontanus*, vol. 1-. Montreal, 1988-. Red. indtil 1997 af Hans Møller (f. 1918), overbibliotekar ved McGill University Libraries 1984-86, ansat ved Det Kongelige Bibliotek 1948-57.

